

KJAK

Laxalús lúsasex lúsavinna v-v

HÓRALDUR
JOENSEN

SAMANDRÁTTUR

Laksalúsín er ein afturvendandi trupulleiki hjá alivinnuni og avlúsingarevni og strev at beina fyri henni kostar nógvan pening. Umráðandi er at kenna laksalúsálívfrøðina eins og nøringarhátt fyri at kunna finna fram til alternativar týningarhættir. Geislagelding er ikki ókend tøkni í samband við skordýr, men er als ikki roynd í samband við laksalús. Fæst hesin lívssøringarháttur at virka kann hann verða til mikið figgjjarligt og vinnuligt gagn. Ein fortreyt fyri skjótari menning er eitt figgjjarliga sterkt væl samskipað og innovativt granskingarumhvørvið.

Trupulleiki

Laksalúsín, *Lepeophtheirus salmonis*, er ein sonn plága og stór útreiðsla hjá alivinnuni her á landi eins og uttanlands. Fyri stuttum varð nevnt í luftbornu miðlunum, at kostnaðurin av at halda laksalúsini niðri á einum ikki-skaðiligum støði í føroysku alvinnuni er umleið 100 milliónir Dkr árliga. Ein

varislig kostnaðarmeting, gjørd í 2010 vísti, at laksalúsatrupulleikin kostar alheimsalivinnuni umleið 2,3 milliardir Dkr um árið. Fleiri avlúsingarevni eru uppfunnin og framleidd, og granskað hevur verið nógv í smittuvandanum frá alirungum til friar fiskavertir og øvugt. Men higartil er eingin varandi loysn funnin uppá laksalúsatrupulleikan.

Eftirleikur

Eftir fullgjørt verk vóru sáðhylkini fastlímaði til munnán á kvennskøpunum og foraðu harvið næstu ísáðing frá aðrari kalllús. Vanliga hevur verið hildið, at laksalúsajómfrýr makast bert ta einu ferðina, men nýggjar kanningar hava víst, at í teimum fáu forunum har límaðu sáðhylkini loysna, har eru sædd tekin um endurmaking. Lakslúsín kann goyma sáðina og velja røttu lötuna til sjálva gitingina, har egg og sáð møtast og sameinast. Aftaná triggjati longu post-copulara stöðuna og lokið verk er lúsakallurin sæddur at leita eftir aðrari jómfrú fyri at kanna eftir, um viðkomandi kundi verið egnað til nøringarmaka. Vanliga, so er kvennlúsín nógv stöðufastari á laksi enn kalllúsín. Kalllúsín er tessvegna eitt týningarmál, um ynskilið er at steðga útbreiðsluni av laksalúsini.

Laksalúsavinna

Gransking á Havstovuni vísir greitt, at eitt anticyclonisk rák er kring føroyska landgrunnin, og at sjógvurin av hesi orsök er staðbundin í ein ávísan mun undir vanligum veðurviðurskiptum. Tað

merkir, at smáverur, sum flóta við streyminum, eitt nú smittandi copepodidir hjá laksalúsini kunnu væntast at vera verðandi eina tíð kring oyggjarnar. Harafturat kundi eisini hugsast, at streymbornar lýsuttanífrá ikki so lætt skuldu funnið vertir í lutvíst lokaðu oceanisku streymskipanini kring oyggjarnar.

Naupliur I og II hamskiftast eftir fáum døgum til smittandi copepodidir. Tilveran sum planktoniskar naupliur I, II og smittandi copepodidir kann varða í 5 til 15 døg, alt eftir temperaturnum. Vanliga, so mugu smittandi copepodidirnir finna ein vert innan 10 til 15 dagar, tí annars doyggja tær. Kanningar uttanlands vísa, at laksalýs kunnu ferðast 11 til 45 km frá klekingarstaðnum í 5 til 15 døg. Hesar upplýsingar tiknar saman við lutvíst staðbundna sjónum á føroyska landgrunninum kundu givið ta fatan, at laksalúsín kring oyggjarnar er ein staðbundin stovnur við avmarkaðum streymi av fremmandum ílegum. Greitt er ikki, um laksalúsastovnurin kring oyggjarnar er serføroyskur ella ikki.

Er tað soleiðis, at laksalúsa-

stovnurin er staðbundin og avbyrgdur, og at kvennlúsín er monogam í stóran mun, so átti tað at borið til at hildi hesum lúsastovninum niðri við vælmenta SIT geldingarháttinum. Stóra avbjóðingin er at framleiða heilt stórar nógdir av sterilum kalllúsum og sleppa teimum leysum á alistøðunum ella tætt við. Syntetiseraðir kemiskir attractantar ella framkomnir lívtøkniligir hættir kundu verði nýttir til at savna og avbyrgja geislingargeldu og gyrndafullu kalllýsnar við. Megna vit ikki uppgávuna sjálvi her á landi, so kundu vit søkt um samstarv við næstu grannalond okkara eins og fleiri alheims stovnar. FAO (Food and Agriculture Organization), WHO (World Health Organization), IFAD (International Fund for Agricultural Development), UNDP (United Nations Development Programme) og IAEA (International Atomic Energy Agency) kenna til geislageldingartøkna, og hava verið góðir stuðlar. Sum er, so kostar lúsatrupulleikin millum 2 og 3 milliardir Dkr í heimshøpi. Fáa vit eina framleiðslu av geislageldum laksakalllúsum í lag fyri 200 til 300 milliónir Dkr og kunnu

Laksalús
– *Lepeophtheirus salmonis*

selja hesar geldkokkarnar bíliga, eitt nú fyri 1 milliard Dkr, so er talan veruliga um eina lönandi framleiðslu fyri ikki at siga eina lukrativa vinnu. Ikki er óvist, at henda lúsaframleiðsla við marknaði innan- og uttanlands kundi vorðið til eina týðandi vinnu her á landi, um rætt verður atborið.

Fróðskaparsetur Føroya kann gera mun

Við einum figgjjarliga sterkum væl skipaðum virknum og innovativum náttúruvísindaligum umhvørvið her á landi, so er lítil ivi um, at saman við alivinnuni, útlenskum samstarvspartnarum, FAO og IAEA hevði borið til at loyst laksalúsatrupulleikan á ein granskingargrunndaðan, umhvørvisvinarligan og burðardyggan hátt.

Framhald av síðu 19

TÍÐARGREIN

eitt nú eftir at innari marknaðurin varð skipaður. Undantøk hava verið frá frihandilsprinsippum. Loft, kvotur, avgjöld og avmarkingar hava tarnað føroyskum útflutningi til Europa. Sínamillum fiskaríavtalur hava tó verið vanligar.

Aftur og aftur hava skiftandi landsstýrir, meira ella minni hálvhjarð, sagt seg vilja hava eitt tættari samstarv og samband við ES. Ferð eftir ferð eru álit og frágreiðingar skrivaðar og síðani lagðar í myrkar skuffur.

Ongin veruligur vilji og ongin framdrift.

Heldur ikki, tá ið Løgtingið og landsstýrið pikkaðu á dynnar hjá EFTA. Tann hurðin varð ikki latin upp. Hetta vóru ikki røttu europeisku dynnar at royna at lata upp.

Klandur og stríð

Tey 40 árin fevna eisini um stríð. Hvør minnist ikki anti-dumpingmálið? Diskussiónina um avgjöld á triðjalandsfisk?

Nú vit skriva 2013 liggja Føroyar og ES í opnum stríði.

Eg leggi meg ikki út í, hvør hevur ábyrgdina. Men tað er ein sannroynd, at makreltrætan - og

nú eisini ósemjan um sildaveiðu - bera í sær sera vánalig viðurskipti við lond, sum vit frameftir skulu samstarva væl við.

Er hetta tað optimala fyri okkum sum land?

Eru klandur og stríð gevandi kós fyri okkara samfelag?

Svarið kenna øll.

Hetta er ikki leiðin at ganga.

Nýggj kós má setast.

Myturnar liva væl

Føroyar fara eftirhondini at standa rætttiliga einsamallar uttan fyri europeiska garðin, og tað er ikki ein haldfór stöða.

Tey, sum vilja fasthalda Føroyar í altjóða isolatión, siga, at tað ber ikki til at koma inn um garðin.

Summi siga, at ES er eitt trøll, ið fer at dustsúgva okkara grunnar og taka ræðið á fiskivinnupolitikkinum.

Onnur siga, at vit fara at "drukna" í Europa.

Uppaftur onnur halda, sum vant, at onki ber til uttan loysing.

Myturnar hava tó lítið upp á seg.

Ein røð av smálondum hava nevniliga fyri langari tíð síðani

skipað seg væl innan fyri garðin.

Hygg at Guernsey, Isle of Man, Jersey og Álandi. Tey liva væl innanfyri. Hetland er nokk undantakið, sum váttar meginregluna.

Hví skuldi tað ikki borið til hjá Føroyum at vunnið somu góðu stöðu og rættindi sum hini?

Álendska modelið

Fyri Føroyar eru Álandsoyggjarnar serliga áhugaverdar.

Áland fór upp í ES saman við Finnlandi í 1994, og saman hava tey bæði londini vunnið Álandi føst og varandi undantøk í ES-skipanini.

Serskipanin hjá Álandi ásetur m.a., at landið umsitur niðurstøðurnar, og at tað eru álendskir myndugleikar, ið avgera reglurnar um, hvør kann keypa og arva fastogn í landinum.

Harumframt ásetur serskipanin - og hetta er serliga fyri Føroyar - at Áland hevur undantak frá reglunum um óbeinleiðis skatt í ES.

Harvið kann Áland varðveita tollfría handilin, t.d. umborð á álendskum ferjum, ið hevur avgerandi týðning fyri búskapin í landinum.

Tankin er, at ein føst og varandi serskipan eisini kann fáast í lag fyri Føroyar, so føroyskir myndugleikar t.d. hava fult og heilt ræði á fiskivinnupolitikkinum og umsitingini av fiskatilfeinginum á føroyskum sjóðki, tí hesi hava avgerandi týðning fyri búskapin í Føroyum.

Helst kunnu serskipanir eisini gerast fyri onnur øki, ið hava serligan týðning fyri Føroyar.

Í grundini hevur Áland lykilin til Europa, sum Føroyar kunnu brúka. Álendski leiturin er fordømið, sum Føroyar kunnu brúka fyri at sleppa inn um garðin til hini londini og fyrimunirnar.

Enn hevur onki føroyskt landsstýrið viljað ella torað at lagt hesa kós.

Kanska tí, at hesin leitur ber til.

Onki fyri onki

Hinvegin fáast varandi serskipanir neyvan fyri onki í ES-samanheingi. Nærleggjandi er, at Føroyar mugu lata nakað afturfyri.

Prísurin fyri eina serskipan fyri Føroyar kann verða, at fiskivinnusamstarvið við ES skal økjast,

men at Føroyar hava ræðið. Júst sum við skattareglunum í Álandi.

Eins og Ísland í dag telvar við ES, so skal prísurin fyri eina serskipan fyri Føroyar takast upp í samráðingum við ES.

Munurin er tó, at Føroyar skulu hava munandi betri treytir enn grannarnir fyri norðan, tí at Føroyar eru við í einum ríki, ið longu lutvíst hevur ES-limaskap.

Vit skulu brúka danska ES-limaskapin aktivt.

Kom nú í gongd

Her er bert eitt at gera, um Føroyar skulu fáa lut í fyrimununum og teirri øktu integratiónini, sum onnur smá lond njóta gott av.

Føroyska stjórnin má til arbeiðis og leggja tey 40 árin væl aftur um seg við nýggjari europeiskari kós.

Føroyskir leiðarar skulu hugsa konstruktivt og brúka álendska lykilin og flyta okkum øll inn um garðin.

Føroyar mugu vera við, har ið tað er spennandi at vera.